

Motion till riksdagen 2025/26:3920

av Gudrun Nordborg m.fl. (V)

med anledning av prop. 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2025/26:132.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att förlänga den slutna ungdomsvården från fyra år till max sex år och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att införa villkorlig frigivning vid slutna ungdomsvård och tillkännager detta för regeringen.

Regeringens förslag

Enligt nuvarande ordning ska den som begått ett så allvarligt brott innan han eller hon fyllde 18 år att en frihetsberövande påföljd ska dömas ut som huvudregel dömas till slutna ungdomsvård i stället för fängelse. Slutna ungdomsvård verkställs av Statens institutionsstyrelse (Sis), och den dömd placeras då vid ett särskilt ungdomshem. Från slutna ungdomsvård förekommer ingen villkorlig frigivning. Regeringen föreslår i sin proposition att Kriminalvården blir ansvarig för verkställigheten och att slutna ungdomsvård utmönstras ur påföljdssystemet. Barn som döms till fängelse ska som huvudregel placeras på särskilda barn- och ungdomsavdelningar, vilka ska vara särskilt anpassade utifrån barns behov och rättigheter.

Genom att påföljden blir fängelse kommer barn och unga även att omfattas av systemet med villkorlig frigivning, och vid övergången från anstalt till frihet kommer de att ställas under övervakning i syfte att ge dem det stöd och den kontroll som de behöver. I propositionen föreslås även att verkställighetslagstiftningen i vissa delar ska anpassas

utifrån barns särskilda behov och rättigheter. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2026.

Vänsterpartiets ställningstagande

Regeringen bortser från forskningen

Påföljdssystemets åldersgränser och den särreglering som följer av ålder avseende straffmätning och påföljdsväl ser ut som de gör av mycket goda skäl. Vänsterpartiet vill särskilt understryka vikten av att den särställning barn har inom påföljdssystemet inte får urvattnas. Vi ser däremot behov av nya ungdomspåföljder och är inte främmande för att det införs fler sådana som kan komplettera de redan befintliga. Förutsättningen är givetvis att de påföljder som införs är rättssäkra och särskilt anpassade för barn och unga samt att de har ett tydligt behandlingsinriktat innehåll. Vi anser även att det återfallsförebyggande arbetet gentemot unga lagöverträdare bör förstärkas. Vidare måste nyrekryteringen av barn och unga in i kriminalitet stoppas.

Unga personer under 18 år som begår brott är i första hand barn med behov av stöd, skydd och långsiktig vägledning. Forskning visar att ungdomars hjärnor inte är färdigutvecklade, särskilt när det gäller impulskontroll och konsekvenstänkande. Redan utredaren i den statliga utredning (SOU 2018:85) som såg över frågan om avskaffandet av straffrabatten för unga myndiga vid vissa brott drog slutsatsen att det inte finns något empiriskt eller erfarenhetsbaserat stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare. Utredningen hänvisar till att resultat från den mest aktuella hjärnforskningen, utvecklingspsykologin och kriminologin bara går att tolka som ett stöd för att behålla ett hänsynstagande till gärningspersoners unga ålder. Straffsystemet för unga har därför traditionellt vilat på vård och rehabilitering framför repression. Att införa barnfängelser riskerar att frångå denna grundläggande princip. En omfattande internationell och nationell forskning visar att frihetsberövande för unga inte per automatik leder till minskad återfallsrisk. Tvärtom finns det belägg för att institutionsmiljöer kan förstärka kriminella identiteter och fördjupa psykisk ohälsa och marginalisering. Tidöregeringens politik riskerar därför att bli kontraproduktiv. Forskningen visar också att faktorer som fungerande skolgång, trygga vuxenrelationer, stöd i vardagslivet och tidiga insatser för barn i riskmiljöer hänger ihop med minskad risk för att barn hamnar i kriminalitet.

Tove Björnheden, BO:s expert i utredningen SOU 2023:44, avstyrker förslaget om barnfängelser. Björnheden förespråkar utveckling av den nuvarande ungdomsvården, fler förebyggande insatser och särskilda institutioner för barn, i stället för fängelse.

Regeringen bortser från remissinstanserna

Hovrätten för Västra Sverige, Barnombudsmannen (BO), Jämställdhetsmyndigheten, Riksdagens ombudsmän, Statens institutionsstyrelse (Sis), Bris, Fackförbundet ST, Institutet för mänskliga rättigheter, Lunds universitet (juridiska fakultetsstyrelsen), Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Rädda Barnen, Socialstyrelsen, Stockholms universitet (kriminologiska institutionen), Unicef Sverige och Uppsala universitet (juridiska fakultetsnämnden) avstyrker förslaget om införandet av barnfängelse (SOU 2023:44). Flera av remissinstanserna hänvisar till yttrandet av Barnombudsmannens expert i utredningen. Några remissinstanser som invänder mot förslaget, däribland Socialstyrelsen, framhåller att det inte finns någon forskning som

visar att verkställighet i fängelse skulle vara bättre ur ett återfallsförebyggande perspektiv än verkställighet hos Sis.

Regeringen bortser från Lagrådet

Lagrådet kritiserar regeringen för att inte ha uppfyllt kravet på beredning eftersom innehållet i lagrådsremissen avviker i stor utsträckning från utredningens förslag när det gäller såväl sakfrågor som det lagtekniska genomförandet. Vidare har ingen annan beredning skett av de omarbetade förslagen än att samråd har ägt rum med Kriminalvården. Det har alltså inte lämnats någon möjlighet för andra remissinstanser att framföra synpunkter på förslaget. Lagrådet anser därför att beredningen av lagstiftningsärendet är bristfällig. Lagrådet avstyrker att förslagen i remissen läggs till grund för lagstiftning utan ytterligare beredningsåtgärder.

Barnfängelse i kombination med sänkt straffbarhetsålder

Det nu aktuella förslaget om barnfängelse måste även ses i ljuset av att regeringen har aviserat en kommande proposition om att sänka straffbarhetsåldern till 13 år för allvarliga brott. Om riksdagens majoritet, i strid med en mängd tunga remissinstanser och forskningen, väljer att sänka straffbarhetsåldern kommer väldigt unga barn att fängslas. Detta strider mot FN:s barnkonvention, som sedan 2020 är svensk lag. Enligt konventionen ska frihetsberövande av barn vara en sista utväg och användas under så kort tid som möjligt. Dessutom riskerar de båda förslagen tillsammans att bana väg för en grupp mycket unga barn som tidigt blir livsstilskriminella. Vidare kommer sannolikt ännu fler och ännu yngre barn att groomas in i kriminalitet när de kriminella gängen söker vidare efter nya utförare. Detta för in samhället på ett sluttande plan där ytterligare sänkningar av straffbarhetsåldern ligger nära till hands om Tidöregeringen får fortsätta att styra Sverige. Vänsterpartiet vill att gängledarna ska få kännbara fängelsestraff – inte de barn som utnyttjas för att utföra sprängningar och skjutningar. Barnen är både offer och förövare samtidigt, vilket måste tydliggöras.

Satsa på den statliga ungdomsvården

Vänsterpartiet är positiva till den utredning som regeringen tillsatt i syfte att se över Sis verksamhet. Särskilt tvångsplacerade flickor har utsatts för sexuella kränkningar och våld samt avskiljningar utan laglig grund. Vi har därför tidigare föreslagit att tvångsvården av barn ska reformeras från grunden med fokus på vård och behandling. Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) bör få i uppdrag att kraftigt stärka tillsynen och kontrollen av verksamheten. Myndigheten måste förebygga och påbörja en förändring av negativa institutionskulturer och ge den vård och behandling som barn med psykosociala problem har rätt till.

Vänsterpartiet anser att slutna ungdomsvård (LSU) ska finnas kvar som påföljd för unga i åldrarna 15–18 år. Sis/den nya myndigheten bör även fortsättningsvis ansvara för verkställigheten av slutna ungdomsvård. Vi vill stärka och förbättra den slutna ungdomsvården, satsa på att utveckla verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen samt förbättra unga frigivnas inslussning i samhället. Vidare behöver de anställdas villkor stärkas och deras kompetens höjas. För att hantera och vårda barn och unga som begått grova brott kommer ovillkorligen ökad kontroll att krävas. Alla repressiva kontrollåtgärder måste dock ha stöd i lagen och vara proportionerliga. Vissa Sis-hem är redan i

dag anstaltsliknande och Sis har inlett ett arbete med säkerhetsklassificering. Vi vill att samtliga ungdomshem ska anpassas bättre efter barn och ungas behov. Det är viktigt att barn som är dömda för grova brott ska separeras från barn som vårdas enligt LVU. Pojkar bör separeras från flickor. Så görs redan i dag, men principen bör förtydligas.

I utredningen SOU 2023:44 finns ett alternativt förslag om att i stället för att införa ungdomsfängelse förlänga den slutna ungdomsvården till max 8 år. Utredningen har även övervägt en maxtid på 6 år. Vänsterpartiet anser att det är ett betydligt mer konstruktivt förslag än det regeringen valt att gå vidare med. Den förlängda ungdomsvården bör kombineras med villkorlig frigivning som förslagsvis Kriminalvården kan ansvara för i samarbete med Sis. Kriminalvården ansvarar sedan 2021 för påföljden ungdomsövervakning som verkställs inom frivården. Kriminalvården har även redan en utbyggd frivård som hanterar villkorligt frigivna.¹ Vi är inte främmande för att den villkorliga frigivningen ska kunna kombineras med fotboja med gps-övervakning. Samtidigt behöver inslussningen av de unga i samhället förstärkas. Utredningen SOU 2023:44 föreslår också att rätten i samband med att den bestämmer påföljden för ett barn till fängelse i vissa fall ska få besluta att straffet ska avtjänas vid ett särskilt ungdomshem. Detta förslag har regeringen dessvärre inte valt att gå vidare med i sin proposition.

Utredningen som ska se över Sis har fått förlängd tid till den 11 augusti 2026. Det är mycket olyckligt att regeringen inte väntade in denna viktiga utredning innan det nu aktuella förslaget lades fram. Vi avser att återkomma med fler konkreta förslag gällande Sis/den nya myndigheten i samband med att en proposition läggs fram av regeringen.

Sammanfattningsvis bör riksdagen avslå proposition 2025/26:132. Detta bör riksdagen besluta.

Regeringen bör ta initiativ till att förlänga den slutna ungdomsvården från 4 år till max 6 år. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ta initiativ till att införa villkorlig frigivning vid slutna ungdomsvård. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Guðrún Nordborg (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Håkan Svenneling (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Jessica Wetterling (V)

¹ Utredningen SOU 2023:44 lämnar inget förslag om att införa villkorlig frigivning från slutna ungdomsvård. Men konstaterar att om slutna ungdomsvård behålls som påföljd finns det skäl att göra en genomgripande analys av möjligheten att införa villkorlig frigivning vid slutna ungdomsvård.